

A Kilenc szimfóniáról

S. E.: – *Látnivaló, a ciklusok verseit nem a közös téma, inkább valami benső rezonancia fűzi össze. De miért szimfóniák?*

Cz. Gy.: – Sok időt tölthettem Weöres Sándor társaságában. Utaztak autómon szerte az országba: Zebegénybe Szőnyi kertjét látni, Gödöllőn találkozni még a drámaíró és festőművész Remsey Jenővel, Győrbe városnéző sétákra és *A holdbéli csónakos* operabemutatójára. Ránki György írta a zenét. (Emlékszel talán, egy kedves műsorvezető bájos elhallás révén engem így konferált be: itt van Czigány György, aki Weöres Sándor gépkocsivezetője volt, de később jó barátok lettek...) A zene hozzátartozott Sándorék életéhez. Verseit zenei formák is inspirálták, a *Valse triste* zenei rondó formában írt költemény. Régi és újabb verseit szimfónia keretben is felmutatta: *Tizenkettedik szimfóniáját* a Rádió *Házimuzsika* műsorában olvasta fel kéresemre. Tiszteletadás részemről, hogy, követve példáját, legújabb s régebbi verseimet, egymásra zenei és atmoszférikus módon utaló darabjaimat, dallamok, fő és mellék témák eleven folyamatában magam is *Szimfónia* cím alá rendezem. Weöres akusztikus verseknek tartotta a szimfóniákba sorolt költeményeket, számára is a hangzásuk volt fontos. Hiszen a vers végül elvont valóságában olyan, mint a zene, nem lehet megmondani, lefordítván köznapi szavakra, hogy miről szól. Van elmesélhető tartalma, de maga a vers zene-mivoltában fogadható csak be. Weöres így mondta: nem fontos, hogy értik-e, de az idegek borzongjanak, mint kifeszített drót a szélben...

– *Tehát szimfóniák! De miért épp kilenc? Van Beethovenre, illetve Thomas Mann regényére utaló vers is könyvedben...*

– A kilencedik szimfónia fogalom annak is ismerős, aki soha nem hallotta még Beethoven zenéjét. Beethoven szimfóniái mindenképpen sugallnak valami lelki emelkedettséget, izgalmat, éltető feszültséget. De nem Beethovenre gondoltam a címválasztásnál, hanem arra: kilencedik évtizedem közepén járok. Egyébként a Szűz Mária-tisztelet is kilencedet emleget, kilenc nap kegyelmi idejét jelenti. Anton Bruckner is kilenc szimfóniát írt, az utolsót be sem fejezte egészen, korábbi *Te Deum*a került a darabba kiegészítésként. Mahler is kilenc szimfóniát írt meg, a tizedik gyönyörű töredékként él. Nálam, a játék kedvéért finálé a kötetben a tíz, tízmondatos lírai esszé-darabocska a tizedik szimfónia helyett.

– *Tudom, hogy a többszólamúság egységes szervezetét jelenti az egyes zeneműveknek, s azt is sejtem, hogy életedben a zene, költészet, műsorvezetés, szerkesztő-reporteri tevékenység hasonló módon, harmonikusan van együtt, egymást feltételezve és inspirálva. Persze a „cantus firmus”, a fő mozgató erő az alkotóművészet, a költő munkája. A tévéműsor-sorozat és régi könyved címe is a napórák híres föliratát viseli: Csak a derű óráit számolom... Súlyos és elvont tartalmak éltették találkozásaidat a kor nagyjával, de mosolygató percek is akadtak...*

– Weöres Sándorhoz egyszer karácsony ünnepén, délben állítottam be valami sürgős műfordítás ügyében. Tudtam, hogy barátságosan fogad, mégis mentege-

tőztem, amiért karácsony napján érkezem. Tárgyilagos nyugalommal nézett rám: „Tényleg, Gyurkám, megvolt már a Szenteste, vagy csak valamikor ezután lesz?” Gyermeki ártatlansággal kérdezte ezt: neki minden órája szent volt, a magasságok világában volt otthonos. Pilinszky Jancsiban is jelen volt a gyermekség nyíltsága, bölcsessége. Rádióműsört készítettem vele „kedves lemezeiről”. Számára fontos volt, hogy az aktuálisan bérelt Tábor-hegyi nyaralóba elhozza kedves lemezeit, a megszólaltatás minden reménye nélkül. Mégis, tárgyi valóságukban is ott kellett lenniük, hogy felhevült szeretettel szólhasson a zenékről. Persze, elsősorban Bachról. De hát a te *Pilinszky és Bach* könyvedben erről sokat olvashattunk... A műsor felvétele után asztalára tévedt a szemem: korrektúralapok heverték ott. A *Szálkák* levonata. Észre vette kíváncsi pillantásomat, mindenesetre olvasni kezdte a verseket, lassan, szépen, ahogy a pap az átváltoztatás igéit mondja, figyelmes komolysággal. Az összes költemény elhangzott: lenyűgöző másfél óra volt ez számomra. Az utolsó szavak után csak nevetgélünk a közös élmény örömeiben, hiszen a költő számára is fontos, hogy továbbadhassa a versek sugallatát. Néztük egymást, kimerülten, boldogan. Jancsi hirtelen megszólalt: „Gyuri, felolvassam még egyszer?!”

– *Mennyi erő van e gyermeki gyöngédségben is!*

– Fiatal rádiósként, volt történelemtanárunkat interjúoltam meg, Grexa Gyulát, akinek óriási lemezgyűjteménye volt. Ostrom után az ő otthona pót-operaházként működött: ott lehetett csak a ritkább Wagner-operákat meghallgatni. S a kor nagy énekeseit! Fiatal lányok kedvence Mario Lanza volt! Egyik versem anekdotikus pillanatot őriz találkozásaink történetéből, érettségi évfordulónk vacsoráját az ő káprázatos előadása tette felejthetlenné. Azután elbóbiskolt az asztalnál. A mellette ülő egykori diák valamit szolt hozzá, hogy feloldja a zavart helyzetet. Grexa ezt rögtön megértette, és csak ennyit mondott: „Hagyd fiam, előadó típus vagyok, vagy én beszélek, vagy elalszom...” A másik, s talán épp első interjúalanyom a kilencvenévesnél is idősebb Rexa Dezső lett. Grexa és Rexa! Mintha azt mondanánk: Stan és Pan, Zoro és Huru... Rexát Magyar utcai otthonában találtam. A szoba sarkába mutatott, s kissé kikiáltó modorban, zengzetes hangon így szolt: „Ebben az ágyban halt meg Csajághy Laura, Vörösmarty kedvese! Én, kérem, még láttam Arany Jánost a Duna-parton sétálni, és láttam reverendában Liszt Ferencet a Vigadó kapujában: két hölgy karolt bele...”

Számomra a rádiózás élvezet volt, e hivatás ezernyi örömeivel, meglepetésével. Szent II. János Pál pápa magyarországi látogatásainak lehettem kommentátora, s Antall József temetési gyászünnepének.

– *Verseid fölött címként zenei szakszavak, fogalmak is szerepelnek. Moll-variáció, Zsoltár, Ostinato, Antifóna, Chaconne...*

– E megoldások természeteseek az én életem munkájában. Az antifóna gregorián dallamát a zsoltárok előtt és után énekelték a középkorban. Jelen idejük marandó... Achaconne régi, lassú lejtésű spanyol tánc volt, ami lehet, hogy Mexikóból származott, de a barokk korban már formateremtő, zenei erőként kelt új életre. Mindenkinek eszébe jut a remekmű: Bach *Chaconne*-ja! Egy teljes harmóniasoro-

zat ismétlődik benne, e kötöttség mellett a zene egyéb alakzatai pedig szabadon és szakadatlan változhatnak... Fiam, Zolika halála után írtam meg a magam *Chaconne*-ját. Tudod, estjeinken hegedűművész barátaink gyakran megszólaltatják az említett Bach-tételt: mélységesen szép távlatot, háttérrel adva a költeménynek...

– *Versháttér-párbeszédünk nem elemzi a verseket. Borsos Miklóst szoktad idézni: „Nem a műveket kell magyarázni, azok mutatják fel azt, amit másképp nem foghatnánk fel!”*

– A vers háttérében vannak elmondható tények, néha talán fontosak, legtöbbször fölöslegesek. Beszélgethetünk a vers születéséről Weöres nyomán, élettörténetünkről, vagy a természet inspirációiról, a kifejezés indulatvilágáról, a versek létrejötteinek prózai motívumairól, a mögöttes anekdotáról. Nehezebben már arról, hogy létünk tele van fájdalommal, szorongással, választásaink szabadságának erkölcsi súlyával, terhével és szigorával, s tele van örömmel, nevetéssel. Emlegethetjük az ihlető tenger méltóságát, az emberi tekintet szépségét, kinyíló kíváncsiságát, izgalmait és imádságos nyugalját. Az én „tengeri közjátékaim” tematikus rokonság nélkül is utalnak Britten *Négy tengeri közjáték* zenéjére, a *Peter Grimes* opera tengerparti atmoszférájára. Írok a Trieszti-öbölről, mely Ottlik nagy regényének kamaszkor-álma, mindent jelent anélkül, hogy a valódi Trieszti-öblöt az író valaha is látta volna. Egyszer említette, amikor Duinóból képeslapot küldtem neki: talán eljönne oda velem majd. Dehogyan jött. Nem volt szüksége rá. Ez az ígéret, a fölsejlő vágy is hozzátartozott képzeletének pontos, szigorú világához. Igen, mert a költészet és a hit olyan, mint repülőknél az „airborne” pillanata, visszafordíthatatlan elszakadás a földtől.

Részlet a *Kilenc szimfónia* kötetből

Csordultig

Csordultig teli nevetéssel,
örök csendbe markolva térdel
velünk e lét: járunk jövőendő
évezred hamujában. Erdő
fakadna ott, égbe kiáltó
színek, láng lombok, mint a zászló.
Zúdul, csak élni képes minden!
A katasztrófa is szelíden
néz ránk, még makacsul dobolja
hevét a szív, akárha volna
helye rigófütty diadalnak
kertben, hol halottat siratnak.

Három tengeri közzjáték

„Eccomormoral l'onde”

Itt hullám susog s tenger a zene:
 l'aura, vagy Laura, hajnal hús szele
 testén s napfényből szakad csíkra csík,
 zöld ágak árnyukkal öltöztetik.
 Sorrentóban, hol Tasso született? –
 vagy másutt az est, Nápoly is lehet:
 dallam, négyszáz éves szív kiált,
 öt szólam, Monteverdi-madrigált
 zendítve meg zümmög, suttog a kar.
 Egy néger lánynak mondom el hamar
 a teraszon: Gonzaga herceg és
 a Mester járt ám nálunk s nem kevés
 gond közt lát Dunát, Esztergom alatt.
 Emléke a városban fennmaradt
 s utca van róla elnevezve ma,
 e dombon minden szemetes-kuka
 hasán mésszel írt betűk hirdetik.
 Harsány a múlt, a muzsika szelíd.
 Tenger van ott és itt, alatt, felül.
 Víz-messzeség szívünkbe szenderül.

Sirály-szárnyon villan

Óceán-időnk partjain
 emlék: a halál mosolya.
 Anyám földre hevert álom.
 Mind szíve közepében égve
 látjuk, e létnek nincsen széle:
 sírkövek napoznak,
 nevetés lángol,
 szájszéli fehérség
 a gyász kemencéin.

A Trieszti-öböl

A Trieszti-öbölként lajstromozott benyomás-halomról szó sem esik. „Babits meghívott, jöjjenek el ide az asztalukhoz szerdán. Az itt volt, ahol ülünk, kicsit beljebb” – mondta Ottlik a Duna-korzó teraszán. A Trieszti-öblöt persze soha nem látta, viszont címet adott Duinóban írt elégiámnak. Nincsen hajó, futár, üzenet. Se kikötő. Narancsszín vitorla sincs. „A duinói bolt bezár” – írja a vers fölé. Both Benedekről beszél, amikor belegázol mondataiba, szétszaggatja szavait az elrobogó 2-es villamos. Hajókürt is, mintha az egészet lefújná. Akkor itt a vége? Cipi a nappal szemben ül. Kánikula kell neki, tomboló, mértéktelen nyár. „Harminckét foggal kell harapnunk a napfényt és mérgeznünk, fogyasztanunk magunkat, hogy érettek legyünk a halálra.” Rántott a vállán. Mintha lesöpörné az asztalról tulajdon kézfejét. Csontos, heves a keze. A poharához nyúl s gyorsan előbbre koppintja az asztalon, mint sakkfigurát, azután ugyanígy vissza. Hogy-hogy?! Köhint, nevetgél. Tengerről hallgatunk.